

Але якби не ці чудеса, які бачиш на власні очі (а тим більше – в яких береш хоча б пасивну участь), то й не брався б за перо (Д. Дроздовський); діалектні структурні варіанти **коли б** – **коби, коб**, де сполучник **коли** та частка **би (б)** злилися в єдиний синтетичний сполучник: Пор. *Коли б вона читала «Кобзаря», вона б знала «Катерину», але вона була неписьменна* (М. Хвильовий) – *Коби ти таку вибрав [дівчину], яку він собі вибере, я б насліпо тебе перехрестила!* (О. Кобилянська).

Отже, для визначення впливу сполучників на формування модальної семантики зумовленої гіпотетичності важливо з'ясувати взаємодію всередині поля сполучників ірреальної умови. Розмежуємо чотири основні типи відношень: 1) сполучники ірреальної умови та їхні функціональні еквіваленти; 2) структурні відповідники сполучників ірреальної умови; 3) синоніми сполучників ірреальної умови; 4) варіанти сполучників ірреальної умови. Семантика речень зумовленої гіпотетичності модифікується за рахунок синонімів сполучників ірреальної умови, оскільки члени синонімічних рядів є виразниками як основного значення зумовленої гіпотетичності, так і різноманітних його відтінків. Синонімічні відношення в системі сполучників ірреальної умови є одним зі шляхів удосконалення форми вислову, передачі найтонших нюансів думки.

Перспективу подальших розвідок структурної організації та функціонування сполучників ірреальної умови становить дослідження взаємодії сполучників з формами умовного способу в структурі складнопідрядних речень з підрядною умовною частиною.

Література

1. Городенська К. Г. Граматичний словник української мови : Сполучники / К. Г. Городенська. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – 340 с.
2. Коломієць Л. І. Сполучник / Л. І. Коломієць // Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за ред. акад. АН УРСР І. К. Білодіда. – К. : Наук. думка, 1969. – С. 516–519.
3. Пузов М. О. Синонімія сполучникових і безсполучникових складних речень у власне розмовному та в естетично трансформованому розмовному мовленні : автореф. дис. ... канд. філол. наук / М. О. Пузов. – Одеса, 1994. – 18 с.
4. Хрычиков Б. В. Категория модальности, ее объем и средства выражение в современном русском языке : [монография] / Б. В. Хрычиков. – К. : КГПИ, 1992. – 316 с.
5. Ясакова Н. Ю. Граматична семантика аналітичних сполучників підрядності у структурі складного речення : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Н. Ю. Ясакова. – К., 2001. – 29 с.

УДК [81'282,2:391](477,84)(045)

О. І. Новіцька

НОМІНАЦІЯ ЖІНОЧОГО ТА ЧОЛОВІЧОГО ПОЯСНОГО ОДЯГУ В ГОВІРКАХ ПІДГАСЧЧИНИ

Новіцька О. І. Номінація жіночого та чоловічого поясного одягу в говірках Підгасччини.

У статті розглянуто назви жіночого та чоловічого поясного одягу уживаних в говірковому мовленні мешканців Підгасччини. Визначено їхню семантику,

етимологію, функціонування, особливості словотворення. З'ясовано співвіднесеність обстежених говірок з іншими українськими говорами.

Ключові слова: говірка, сема, лексема, номен, лексико-семантична група, назви одягу.

Новицкая О. И. Номинация женской и мужской поясной одежды в говорах Подгаеччины.

В статье рассмотрены названия женской и мужской поясной одежды применяемых в говорах речи жителей Подгаеччины. Определено их семантику, этимологию, функционирования, особенности словообразования. Выяснено соотношенность обследованных говоров с другими украинскими говорами.

Ключевые слова: говор, сема, лексема, номен, лексико-семантическая группа, названия одежды.

Novitska O. I. Nomination of male and female belt clothing in the dialect of Pidhaytsi region.

In the article the names of male and female belt clothing used in the dialect of Pidhaytsi region residents is studied. Their semantics, etymology, functioning, word formation peculiarities are defined. The correlation of examined dialects with other Ukrainian dialects is found out.

Key words: dialect, seme, lexeme, nomen, lexical-semantic group, names of clothing.

Одним з важливих завдань сучасної лінгвістики є системне вивчення лексико-семантичної структури народних говорів, адже без цього неможливо з'ясувати ряд питань, що стосуються історичного розвитку, становлення та нормалізації сучасної української літературної мови, класифікації говорів тощо [4, с. 56]. Останнім часом у слов'янському мовознавстві активізувалося вивчення побутової лексики говорів української мови, у складі якої значне місце займає тематична група назв одягу, що є однією з найбільш архаїчних груп лексики [15, с. 75].

Лексико-семантичні групи назв одягу та взуття, які часто разом досліджуються, були предметом досить ґрунтовних досліджень Ф. Бабія (говірки середнього басейну Горині), Л. Пономар (Західне Полісся), М. Никончука (Правобережне Полісся), Г. Гримашевич (Середнє Полісся), О. Коваленка (Миколаївщина), Д. Неділька (Чернігівщина), Т. Піцури (Карпати), З. Бичка (Наддністрянщина) тощо.

Актуальність наукової праці зумовлена відсутністю комплексного дослідження ЛТГ (лексико-тематична група) одягу говірки Підгаєччини, попри те, що побутова лексика, зокрема назви поясного одягу багатьох регіонів, уже була об'єктом зацікавлення.

Мета статті – проаналізувати лексико-семантичні особливості назв поясного одягу на прикладі говірок Підгаєччини. Реалізація поставленої мети передбачала розв'язання таких завдань: 1) на підставі польових записів установити функціональну активність номенів на позначення досліджуваних сем говірки Підгаєччини; 2) подати структурно-семантичний аналіз лексем; 3) установити лексико-семантичні паралелі з іншими українськими діалектними континуумами.

Матеріалом для дослідження стали власні польові записи, зібрані в 34-х населених пунктах Підгаєччини.

Назви поясного одягу, які побутують на Підгаєччині можна поділити на а) *назви чоловічого поясного одягу* та б) *назви жіночого поясного одягу*.

Поясний одяг – це одяг, який призначений для покриття нижньої частини тулуба та ніг.

а) *назви чоловічого поясного одягу*

На позначення ‘нижньої частини верхнього чоловічого вбрання з довгими холошами’ в підгаєцьких говірках зафіксовано лексему *ш'тани* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М.).

Назва *штани* ‘одяг (переважно чоловічий), який має дві довгі або короткі холоші й закриває нижню частину тулуба та ноги’, є літературною нормою української мови [16, XI, с. 534], що утворена від праслов. *šiti* «шити» й означала первісно «одяг, зшитий з двох шматків тканини»; менш вірогідним є інші етимології слова: як похідне від тюрських мов [13, VI, с. 472].

Лексема *штани* зафіксована у словнику західного Полісся [1, с. 276] та гуцульських говорів *штачина* [10, с. 220]. Лексичними паралелями до українських назв *штани*, *штан'ї* є рос. *штаньы* [7, IV, с. 375].

Диференційна ознака ‘матеріал виготовлення’ вплинула на появу окремої мікрогрупи назв на позначення штанів. Як правило, це атрибутивні словосполучення з головним компонентом лексемою *штани* та залежним прикметником, що є похідним від назви тканини, з якої виготовлено виріб.

На позначення ‘теплі чоловічі штани на ваті’ на обстеженій території зафіксовано 4 лексеми: *'ватн'ї ш'тани* (Біл., Вага, Юстин., Мих., Попл., Бронг., Степ., Сонячне), *ва'тованц'ї* (Рудн., Литв., Нос., Яблун., Лиса, Угрин., Бок., Шумл., Зав., Зат., Сер., Пан., Гнил., Черв.), *'ват'їн'ї* (Підг., Муж., Мирне, Гол., Стар. М., Сільце, Заг., Гал.), *'ватови* (Верб., Голг., Вол., Моз.).

Назва *ва'тованц'ї* та її фонетичні варіанти походять від назви *вата* – запозичення з німецької мови *Watte*, можливо, через посередництво іспанської мови [9, I, с. 338].

Семема ‘чоловічі штани із сукна’ на Підгаєччині репрезентована лексемами *су'кон':ї шта'ни* (Підг., Муж., Мирне, Гол., Стар. М., Сільце, Заг., Гал., Біл., Вага, Юстин., Мих., Попл., Бронг., Степ., Сонячне, Муж., Мирне), *су'кн'ен':ї шта'ни* (Рудн., Литв., Нос., Яблун., Лиса, Угрин., Бок., Шумл., Зав., Зат., Сер., Пан., Гнил., Черв.).

Назва *су'кон':ї* від ‘суконний’ – зроблений, пошитий із сукна – є літературною нормою української мови [16, IX, с. 832]. За етимологічними дослідженнями слово *суконний* від *сук'ман* «суконний верхній одяг, свита» пов'язане з *су'кати*, *сук'но* виведене з тат. *sükman* «довгий каптан,

сукно», що недостатньо обґрунтоване. Іншомовними паралелями до укр. є рос. *сук'ман* «суконний каптан або сарфан», білор. *сук'маны* «свитки», пол. *suktana* «сіряк», болг. *сук'ман* «сукня без рукавів, вовняна спідниця» [9, V, с. 469].

Подібні назви зафіксовано у східноподільських говірках *су'кон'і шта'ни* ‘чоловічі штани із сукна’ [2, с. 259].

Семема ‘чоловічі шерстяні штани’ на дослідженій території має назви: *ше'рс'ц'ин'і* (Підг., Бок, Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М.), *хо'лоши'і* (Верб.).

У східноподільських говірках на позначення ‘чоловічі шерстяні штани’ засвідчена лексема *ширс'ц'ан'і* [2, с. 302].

Назва *ше'рс'ц'ин'і* ‘шерстяний’ прикметник до *шерсть* є літературною нормою української мови [16, XI, с. 444]. Етимологи вважають, що слово *шерсть* походить із праслов. мови **sъrstь* [9, VI, с. 410]. Лексичними паралелями до укр. є рос. *шерсть*, білор. *шэрсць*, пол. *sierśź* «шерсть», ч. *srst* «шерсть» [9, VI, с. 469].

Диференційна ознака ‘спосіб крою’ зумовила формування окремої лексико-семантичної мікрогрупи на Підгаєччині, що об'єднує репрезентантів семем.

Семема ‘широкі чоловічі штани, внизу на гумці’ на Підгаєччині репрезентована лексемами: *шаро'вари*, *шара'вари* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М.).

Назва *шаро'вари* зі значенням ‘широкі штани особливого крою, які переважно заправляють у штани’ – є літературною нормою української мови [16, XI, с. 414], що запозичена через тюрське посередництво з іран. мови **saravāra* ‘штани’ [9, IV, с. 410].

Номінація *шаро'вари* засвідчена в середньополіських говірках, де позначає ‘широкі чоловічі штани’, ‘вовняні жіночі рейтузи’, ‘теплі жіночі штани’, ‘штани з начосом’ [4, с. 57].

Семема ‘чоловічі штани, вузькі на литці, а на стегнах широкі’ в говірці реалізована назвами *гал'і'фе* (Литв., Рудн., Лиса, Нос., Зав., Заст., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Гнил., Черв., Зат.), *гал'ix'ве* (Підг., Мирне, Біл., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Муж., Мих., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М.), *во'йен'і* (Литв., Рудн., Лиса, Нос., Зав., Заст.), *райтки* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М.).

Назва *гал'і'фе* – ‘штани особливого крою, що обтягують литки та коліна і дуже розширюються на стегнах’ – є літературною нормою

української мови [16, II, с. 20]. Слово *гал'і'фе* із зазначеною семантикою запозичено з російської мови *гали'фе*, що утворено від прізвища французького генерала G. A. Gallifet [9, I, с. 461].

Крім Підгаєччини, лексема *гал'і'фе* простежується у східноподільських говірках *гал'і'фе* ‘чоловічі штани, вузькі на литці, а на стегнах широкі’ [2, с. 27]. Лексичними паралелями до укр. виступають білор. *гали'фэ*, болг. *гали'фе*, слц. *gali'fe* «штани» [9, I, с. 461].

Номен *'райтки* «білі вузькі чоловічі полотняні штани» запозичено з польської мови *rajtki* «рейтузи», як і ч. *rajtku* «рейтузи», виникло на основі форми *rajtyzu* [9, V, с. 18].

Крім Підгаєччини, лексема *'райтки* ‘галіфе’ простежується в бойківських говорах [14, II, с. 97], лемківських *'райтки* ‘галіфе’ [8, с. 89], наддністрянських *'райтки* ‘штани’ [3, с. 147], та львівських *'райтки* ‘штани, штани-галіфе’ [16, с. 624].

Лексема *во'йен':і*, атрибутив у яких вказує на професію тих, хто носив ці штани, утворена від іменника *воїн* – ‘те саме, що вояк боєць, солдат’ – є літературною нормою української мови [16, I, с. 48], запозичена зі старослов'янської мови, **ВОИНА** є похідним від **ВОИ**, спорідненим з українським *вою'вати* [9, I, с. 416]. Назва *во'йен':і* зі значенням ‘чоловічі штани, вузькі на литці, а на стегнах широкі’ поширена також у східноподільських говірках [2, с. 20].

Семема ‘чоловічі штани, від коліна донизу широкі’ передається назвами *шта'ни в кл'ош*, *кл'оши* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М.).

Назва *кльош* ‘особливий крій спідниці, штанів з розширенням донизу або одяг такого крою’ є літературною нормою української мови [16, IV, с. 195], що походить від фр. *cloche* ‘дзвін’ [9, III, с. 472]. На Підгаєччині зазначена лексема побутує з двома значеннями: 1) ‘чоловічі штани, від коліна донизу широкі’; 2) ‘посуд для солодоців, фруктів, печива’.

Лексема *кл'ош* відома в середньополіських [4, с. 62] та надгоринських говірках із значенням ‘чоловічі штани’ [2, с. 98].

Семема ‘штани з вузькими холошами’ на досліджуваній території репрезентована лексемами *'дудки* (Підг., Мирне, Біл., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Муж., Мих., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М.), *'дудочки* (Литв., Рудн., Лиса, Нос., Зав., Заст., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Гнил., Черв., Затур.), *шти'л'ага* (Литв., Рудн., Лиса, Нос., Бок., Шумл.).

Лексема *шти'л'ага* відома східнослов'янським мовам зі значенням ‘людина з підвищеним інтересом до модного стилю одягу та манерами і смаками, які не відповідають загальноприйнятим’, запозичена з російської

мови, рос. назва *сти'ляга* ввійшла в літературну мову з молодіжного жаргону, виникла на ґрунті вживання слова *стиль* у значенні «модний стиль, модний танець» [9, V, 415]. Лексема відома у східноподільських говірках *су'їл'аги* «чоловічі штани з вузькими холошами» [2, с. 330].

Лексема *'дудки* як «вузька одежа, що щільно облягає тіло» є літературною нормою української мови [16, II, с. 432]. Назва *дуди* від *дуда* «дудчастий вузький» походить від праслов. *duda* «трубка» звуконаслідувального походження. Також існує менш обґрунтоване припущення про походження з тюркських мов [9, II, с. 140]. Окрім Підгаєччини, зазначений номен побутує у східноподільських говірках *'дуд^мки* «чоловічі штани з вузькими холошами» [2, с. 46].

б) назви жіночого поясного одягу

Жіночий поясний одяг на обстеженій території представлений трьома денотатами – «спідниця», «підюпочник» та «фартух». Для нашого дослідження обрано тільки денотати «спідниця» і «підюпочник».

Спідниця була і є основним поясним одягом для жінок, що покривав фігуру від талії до низу. На Підгаєччині назва спідниці, реалізована в назвах, що відбивають диференціацію одягу за часом носіння: «святкова» і «буденна».

На позначення «буденної жіночої спідниці» в говірках побутують такі лексеми: *спід'ниц'а* (Підг., Муж., Мирне, Гол., Стар. М., Сільце, Заг., Гал.), *спід'ниц'е* (Біл., Вага, Юстин., Мих., Попл., Бронг., Степ., Сонячне, Литв., Рудн., Лиса, Нос., Зав., Заст., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Гнил., Черв., Зат.), *спідни'чина*, *'йуб'ка* (Підг., Мирне, Біл., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Муж., Мих., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Зав., Заст., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Гнил., Черв., Зат.).

Назва *спідниця* є літературною нормою української мови [16, IX, с. 521], що походить від праслов. **spodъ* «спід, низ» [9, V, с. 510]. Лексичними паралелями до укр. є рос. *юбка* «спідниця», «безрукавка» [7, IV, с. 666].

Діалектні назви «жіночого поясного одягу» на Підгаєччині утворюють окрему лексико-семантичну парадигму. Виявом цілісності парадигми є наявність загальної назви, яка відповідає узагальненому поняттю про одяг. Номени спідниці відображають традиційну диференціацію за «*способом виготовлення*», «*видом тканини*», «*способом носіння*», «*часом носіння*», «*кроєм*», «*кольором*», «*видом візерунка*» тощо. Назви, що реалізують вказані диференційні ознаки, утворюють мікропарадигми, які перетинаються, взаємодіють, зумовлюючи появу семантичного синкретизму лексем.

Лексеми *спідни'чина*, *'йуб'ка* поширені паралельно з назвою *спід'ниц'а* практично на всій досліджуваній території. Ці лексеми функціонують на позначення спідниць для представниць молодшого покоління. Подібні назви поширені в говірках східнополіс. *'йумпка*, *йум'пачка* «вузька спідниця» [14, с. 209].

Протягом тривалого часу на досліджуваній території жінки носили ‘картату теплу спідницю домашнього виробництва, яку використовували переважно в зимовий період, а пізніше – у свято’, що на Підгаєччині носить назву *тепла спід'ниці* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Біл., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М.).

На позначення ‘святкової жіночої спідниці’ зафіксовано лексеми: *батка'ниці* (Білокр., Новос., Юстин.), *шал'єнова* (Підг., Бок., Шумл., Угрин., Яблун., Зав., Заст., Мирне, Литв., Рудн., Лиса, Нос., Пан., Попл., Степ., Сільце, Гнил., Черв., Зат., Муж., Мих., Сер., Гол., Вага., Гал., Заг., Стар. М.), *шал'єнка* (Верб., Голг., Моз., Вол.), *п'лахта* (Підг., Мирне, Біл., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Муж., Мих., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг., Стар. М.).

Слово *батка'ниці* є похідним від слова ‘батка «виткана кольорова смуга, (на домотканих виробках)», *бат'катий* «різнокольоровий» (шовк) – очевидно, походить від дієслова *ба'тати* «різати великими кусками, батувати, панахати», що з праслов. *batati* має значення «бити». Іншомовними паралелями до укр. є пол. *bat* «тонкий посторонок» [9, I, с. 151]. У інших говірках української мови подібних назв не зафіксовано.

Номінація *шал'єнова* від *шаль* ‘тонка переважно шерстяна тканина саржевого плетива’ є літературною нормою української мови [16, I, с. 400], що походить від сл. *шальон* «тонка вовняна тканина для підкладки», «вид шовкової матерії» – запозичене з французької мови (можливо, за посередництвом польської й середньоніжньонімецької); значення українського слова виникло в результаті перенесення назви тканини *шальон* на виріб з неї [9, VI, с. 372].

Подібних лексем на позначення святкової спідниці в доступних нам джерелах не зафіксовано.

Зафіксована назва *п'лахта* зі значенням ‘жіночий одяг на зразок спідниці, зроблений з двох зшитих до половини полотнищ переважно вовняної картатої тканини’, є літературною нормою української мови [16, IV, с. 571]. У словнику за редакцією Б. Грінченка – це ‘жіночий одяг замість спідниці’, ‘верхній полотняний одяг селян, довгий, без талії’, ‘різновид білої хустки, за формою схожої з рушником, яким покриваються лемчанки’, ‘простирадло’ [6, III, с. 192–193]. Етимологи вважають, що слово *плахта* ‘жіночий одяг замість спідниці’ походить від праслов. **plaxъta*, або герм. *flahta* [9, IV, с. 433]. П. Гриценко, зважаючи на семантичну структуру лексеми *п'лахта*, виділяє три семантичних субкомплекси: 1) ‘різновиди одягу’; 2) ‘вироби з тканин (сукна, його заміників)’; 3) ‘частина, шматок, деталь чого-небудь’ [5, с. 164]. М. Никончук подає 13 значень слова *п'лахта*, зафіксованих у правобережнополіських говірках,

серед яких виділяє назви тканини, жіночого поясного одягу, хустки, предметів хатнього вжитку з тканини, а також ряд значень, які не пов'язані з ТГЛ 'одяг'.

Лексема *n'лахта* 'спідниця' побутує в говірках Середнього Полісся [4, с. 60], у наддністрян. говірках *n'лахта* 'спідниця' [3, с. 147], у львів. лексема *n'лахта* позначається як 'пронос, дизентерія' [16, с. 564], у поліс. *n'лахта* простежується як 'дощаний щит, у рамі крила вітряка' [11, с. 162], у лемків. *n'лахта* 'фартух' [8, с. 340], у бойків. *n'лахта* 'плахта; рядно; дошка, на якій качають тісто' [14, II, с. 79], у західнополіс. *n'лахта* 'ряднина для перенесення бурячиння, різного бур'яну та ін.' [1: II, с. 53], у говірках Одещини *n'лахта* 'одіяльце, у яке загортають маленьку дитину' [13, с. 59]. У західноволинській говірці лексема *n'лахта* має три значення 1) 'рядно'; 2) 'ноша на спині, загорнута у рядно'; 3) 'розпарений дубовий дрючок, з якого гнуть ободи для коліс' [12, с. 186].

До назв 'жіночого поясного одягу', які побутують на Підгаєччині, можна віднести низку номен на позначення 'підюпочника'.

Семема 'вишитий низом тонкий білий підюпочник, який одягають під довгу чи коротку спідницю' в говірках Підгаєччини репрезентована лексемами: *'ніточка* (Литв., Муж., Мирне, Підг., Заг., Гол., Стар. М., Сільце), *'підтичка* (Бронг., Сонячне., Степ., Попл., Вага, Юстин., Мих.), *'натичка* (Гол., Верб., Вол., Моз.), *'гал'ка* (Рудн., Нос., Лиса, Зав., Зат., Заст., Черв., Угрин., Яблун.).

Назва *підтичка* 'нижня частина жіночої сорочки, пришита звичайно в поясі до верхньої', є літературною нормою української мови [16, VI, с. 512]. За етимологічними дослідженнями слова *'підтичка*, *'надтичка*, *'надтічка* (у жіночій сорочці) фіксуються зі значенням 'доточити, подовжити приєднанням додаткової частини; приєднати для подовження', що походять від праслов. *-točiti* «притикати приставляти» [9, IV, с. 28].

Подібні назви фіксуються в західнополіських говірках *'ніт:очка* 'наточений грубшим полотном низ жіночої сорочки' [1, II, с. 52].

Зафіксована лексема *'гал'ка* за етимологічними дослідженнями походить, очевидно, від праслов. *gal-* як іншого ступеня чергування основи *goľь* «голий» [9, I, с. 548].

Окрім підгаєцьких говірок, номен *'гал'ка* поширений у наддністрянських говірках *'гал'ка* зі значенням 'спідниця' [3, с. 147], львівських *'гал'ка* 'нижня спідниця' [17, с. 180], у бойківських *'гал'ка* 'нижня спідниця' [14, с. 159], у західнополіських *'гал'ка* 'нижня жіноча сорочка; нижня полотняна спідниця, вишита і мережана внизу, яка вдягалася під верхню коротшу спідницю' [1, I, с. 84] та в західноволинських 'нижня жіноча сорочка з мережкою' [12, с. 94].

Для позначення семеди 'тонкий білий підюпочник з гаптованою облямівкою' на досліджуваній території фіксуються номени: *'гал'ка* з *'гафтом* (Рудн., Нос., Лиса, Зав., Зат., Заст., Черв., Угрин., Яблун.), *'гал'ка* з *ко'рункою* (Рудн., Нос., Лиса, Зав., Зат.), *'гал'ка* зі *'ил'аркою* (Підг.,

Мирне, Біл., Верб., Голг., Моз., Пан., Попл., Степ., Нов., Юстин., Сільце, Муж., Мих., Гол., Вага., Гал., Вол., Заг, Стар. М., Литв., Рудн., Лиса, Нос., Зав., Заст., Бок, Шумл., Угрин., Яблун., Гнил., Черв., Зат.).

Назва *гафт* від дієслова *гаптувати* ‘вишивка шовковими, вкритими тонким шаром золота або срібла нитками різного гатунку’ є літературною нормою української мови [16, II, с. 41]. В українську мову слово запозичено з середньовісньонімецької мови *heften* «зв’язувати, заковувати, укріплювати, прикріплювати», через польське посередництво.

Окрім Підгаєччини, подібні назви простежуються в наддністрянських говірках *гафт* ‘спідниця’ [3, с. 147], у лемківських *гафту’ваний* ‘гаптований’ [12, с. 89], бойківських *гафту’вати* ‘вишивати гладдю’ [14, с. 163], у західнополіських *гапту’вати* ‘прикрашати одяг кольоровими нитками; робити мережку на одязі’ [1, с. 85].

У сучасній українській літературній мові слово *ко’рунка* від *коронка* ‘мереживо’ вживається як діалектне [16, IV, с. 298], очевидно, від назви *корона*, що запозичено через польське посередництво в давньоруську мову з латинської *corōna* «вінець, вінок, гірлянда» [9, III, с. 41].

Лексема *ко’рунка* ‘мереживо’ побутує в західнополіських [1, I, с. 244], і гуцульських говірках *ко’рунка*, *ко’ронка* ‘мереживо’ [10, с.101].

Назва *шлярка* ‘те саме, що *оборка* ‘смужка матерії, зібрана у складки чи зборки і пришта для оздоблення до сукні, сорочки, фартуха і т. ін.’ є літературною нормою української мови [16, XI, с. 493; 16, V, с. 550]. Слово *шлярка* походить від слова *шляра* «оборка, «облямівка, кайма» – запозичене з німецької мови за посередництвом польської [9, VI, с. 442].

У словниках, що фіксують говірки української мови, лексема *ш’ларка* має такі значення: у західнополіських – *ш’ларка* ‘смужка тканини, зібрана в складки і пришта до одягу як прикраса’ [1, II, с. 270]; у говірках Одеської області – *ш’л’ара* ‘оборка на юбці’; *ш’ларка* ‘оборка на хвартусі’ [13, с. 77]; у лемківських говірках лексема *ш’ларка* позначає ‘мереживо’ [8, с. 195], у наддністрянських *ш’ларка* ‘спідниця’ [3, с. 147].

Отже, назви поясного одягу в досліджених говірках представлені чималою кількістю лексичних одиниць цікавих з позиції етимології, семантики та територіального поширення. Проаналізовані назви жіночого та чоловічого поясного одягу диференційовані за складом, відзначаються складним семантичним обсягом, фонетичним варіюванням. Лексика Підгаєччини має тісні зв’язки з іншими говорами української мови та мовами слов’ян, про що свідчать виявлені лексико-семантичні паралелі.

Список умовних скорочень обстежених населених пунктів Підгаєцького району, Тернопільської області

Підг. – м. Підгайці, Бок. – с. Боків, Шумл. – с. Шумляни, Угрин. – с. Угринів, Яблун. – с. Яблунівка, Зав. – с. Завалів, Заст. – с. Заставче, Біл. – с. Білокриниця, Литв. – с. Литвинів, Рудн. – с. Рудники, Нос. – Носів, Верб. – с. Вербів, Голг. – с. Голгоча,

Моз. – с. Мозолівка, Пан. – с. Пановичі, Попл. – с. Поплави, Степ. – с. Степове, Нов. – с. Новосілка, Юстин. – с. Юстинівка, Гнил. – с. Гнильче, Черв. – с. Червень, Заг. – с. Затурин, Муж. – с. Мужилів, Мих. – с. Михайлівка, Сер. – с. Середне, Гал. – с. Галич, Вол. – с. Волиця, Заг. – с. Загайці, Стар. М. – Старе Місто, Гол. – с. Голендра.

Скорочення

Білор. – білоруська, бойк. – бойківський, болг. – болгарська, герм. – германська, західнополіс. – західнополіський, іран. – іранська, лемків. – лемківський, львів. – львівський, наддністрян. – наддністрянський, поліс. – поліський, пол. – польська, праслов. – праслов'янська, рос. – російська, сл. – слов'янська, слц. – словацька, тат. – татарська, укр. – українська, фр. – французька, ч. – чеська.

Література

1. Аркушин Г. Словник західнополіських говірок : у 2 т. / Г. Аркушин. – Луцьк, 2000.
2. Березовська Г. Словник назв одягу та взуття у східноподільських говірках / Г. Березовська. – Умань, 2010. – 348 с.
3. Бичко З. Діалектна лексика наддністрянського говору : [монографія] / З. Бичко. – Тернопіль : Лідер, 2000. – 280 с.
4. Гримашевич Г. Номінація жіночого поясного одягу в говірках Середнього Полісся / Г. Гримашевич // Вісник Житомирського університету. Серія філологічна. – Житомир, 2004. – Вип. 10. – С. 56–62.
5. Гриценко П. Моделювання системи діалектної лексики : [монографія] / П. Гриценко – К. : Наук. думка, 1984. – 226 с.
6. Грінченко Б. Словарь украинского языка : в 4 т. / Б. Грінченко. – Т. 1–4. – К. : Вид-во АН УРСР, 1958–1959.
7. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4-х т. / В. Даль. – Т. 1–4. – М., 1912.
8. Дуда І. Лемківський словник / І. Дуда. – Тернопіль, 2011. – 376 с.
9. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / Т. 1–6. – К., 1982–2012.
10. Закревська Я. Гуцульські говірки. Короткий словник / Я. Закревська. – Львів, 1997. – 232 с.
11. Лисенко П. Словник поліських говорів / П. Лисенко. – К. : Наукова думка, 1972. – 260 с.
12. Матвіяс І. Українська діалектна лексика : зб. наук. праць / І. Матвіяс, П. Гриценко, Н. Прилипка. – К. : Наукова думка, 1987. – 270 с.
13. Москаленко А. Словник діалектизмів українських говірок Одеської області / А. Москаленко. – Одеса, 1958. – 80 с.
14. Онишкевич М. Словник бойківських говірок : у 2-х ч. / М. Онишкевич. – К., 1984.
15. Піцура Т. Архаїчні назви взуття в українських карпатських говорах / Т. Піцура // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія філологічна. – Ужгород, 2008. – Вип. 18. – С. 75–80.
16. Словник української мови : в 11-и т. / Т. 1–11. – К., 1970–1980.
17. Хобзей Н. Лексикон львівський: поважно і на жарт / Н. Хобзей, К. Сімович, Т. Ястремська, Г. Дидик-Меуш. – Львів : Ін-т укр-знавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2012. – 852 с.